

**ZBORNİK RADOVA
UNIVERZITETA ZA POSLOVNE
STUDIJE BANJA LUKA**

**IV MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
„OD KRIZE PREMA RAZVOJU“**

Banja Luka, Bosna i Hercegovina

24.10.2014.

ZBORNİK RADOVA
UNIVERZITETA ZA POSLOVNE
STUDIJE BANJA LUKA

IV MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
„OD KRIZE PREMA RAZVOJU“

Univerzitet za poslovne studije Banja Luka
Jovana Dučića 23a, 78000 Banja Luka
Tel: +387 51 248 300
www.univerzitetps.com

Izdavač:

Univerzitet za poslovne studije Banja Luka

Za izdavača:

Prof. dr Radovan Klincov

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr Mladen Radivojević

Programski odbor:

Prof. dr Žarko Ristić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Prof. dr Radovan Klincov, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Prof. dr Slobodan Vidaković, Univerzitet Edukons, Sremska Kamenica, Srbija
Prof. dr Mladen Radivojević, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Akademik Nenad Injac, Danube University Krems, Austrija
Prof. dr Veselin Vukotić, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, Crna Gora
Prof. dr Slavko Vukša, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Prof. dr Danila Đokić, Primorski Univerzitet u Kopru, Slovenija
Prof. dr Milorad Balaban, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Prof. dr Marko Carić, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad, Srbija
Prof. dr Milorad Živanović, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Prof. dr Maja Meško, Primorski Univerzitet u Kopru, Slovenija
Prof. dr Ilija Šušić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH

Organizacioni odbor:

Doc. dr Marija Knežević, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. dr Borislav Bijelić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. dr Biljana Baraković, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Prof. dr Dragan Tešanović, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija
Doc. dr Zoran Babić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. dr Goran Branković, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. dr Obrenija Kalamanda, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. dr Valentina Duvnjak, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. dr Simonida Vilić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. dr Dijana Grahovac, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. dr Biljana Rađenović – Kozić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH

Doc. dr Boris Todorović, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. mr Miodrag Manojlović, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Doc. mr Radenko Milak, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Prof. Milena Mičić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Mr Bojan Žunić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Mr Dragana Đurica, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Mr Slobodanka Vujčić, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Dijana Radulj, dipl. novinar - komunikolog, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Milana Petrović, dipl. ekonomista, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Mirjana Delić - Jović, dipl. ing. poljoprivrede, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Nemanja Mijatović, dipl. ing. IT, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Rada Klincov, dipl. ekonomista, Srednjoškolski centar Gaudeamus, Banja Luka, BiH
Tatjana Klincov - Vujaković, dipl. ekonomista, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH
Tanja Kaurin, dipl. pravnik, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH

Sekretar konferencije:

Marijana Nikolić, dipl. ekonomista, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH

Recenzenti:

Svi radovi su recenzirani. Imena recenzenata poznata Programskom odboru.

Grafički dizajn:

Nemanja Mijatović, dipl. ing. IT, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH

Štampa i priprema:

Štamparija POINT, Laktaši

Tiraž:

150

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

33(082)(0.034.4)
005(082)(0.034.4)
658(082)(0.034.4)
34(082)(0.034.4)
502/504(082)(0.034.4)
004(082)(0.034.4)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција "Од кризе према развоју" (4
; 2014 ; Бања Лука)

Zbornik radova Univerziteta za poslovne studije Banja Luka
[Електронски извор] / IV међународна научна конференција "Од кризе
према развоју", Banja Luka, Bosna i Hercegovina, 24.10.2014. ; [glavni i
odgovorni urednik Mladen Radivojević]. - Banja Luka : Univerzitet za
poslovne studije, 2014 (Laktaši : Point). - 1 elektronski optički disk (CD-
ROM) : tekst ; 12 cm

Nasl. sa naslovnog ekrana. - Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 150. -
Bibliografija uz sve radove. - Summary.

ISBN 978-99955-95-00-5

SADRŽAJ

EKONOMIJA

EKONOMSKA I FINANSIJSKA BUDUĆNOST SRBIJE U EVROPSKOJ UNIJI (EU) I EVROAZIJSKOJ UNIJI (EAU) Žarko Ristić, Kristijan Ristić	1
OGRANIČENJA I MOGUĆNOSTI UPRAVLJANJA KRIZOM I RAZVOJEM U REPUBLICI SRPSKOJ Zdravko Bijelić	9
MODELI PROCENE I UPRAVLJANJA KAMATNIM RIZIKOM BANAKA Pero Petrović, Aleksandar Živković	29
MODEL URAVNOTEŽENIH CILJEVA KAO SISTEM ZA MERENJE USPEŠNOSTI POSLOVANJA PREDUZEĆA Slavko Vukša, Dragan Kovačević	43
KORPORATIVNO UPRAVLJANJE PROJEKTNIM RIZICIMA Predrag Petrović, Marija Petrović, Zlata Bracanović, Ana Velimirović , Tamara Dobrić , Mina Petrović	55
ODREDNICE EKONOMIJE, DRŽAVE I DRUŠTVA Slobodan N. Bracanović	67
INTERNA REVIZIJA U SREDNJIM I VELIKIM PREDUZEĆIMA U SKLADU SA MEĐUNARODNIM STANDARDIMA PROFESIONALNE PRAKSE Slobodan Popović, Željko Grublješić, Ranko Mijić	81
BANKARSKI SEKTOR U SRBIJI I IZLOŽENOST KRIZI NA SVETSKIM FINANSIJSKIM TRŽIŠTIMA Žarko Ristić, Anđa Skakavac, Aleksandar Ivanović, Ana Simićević.....	89
INFLACIJA ILI DEFLACIJA – DA LI SU KAMATNE STOPE UPOTREBLJIV INSTRUMENT Simeun Vilendečić	105
KRIZA, NEOLIBERALIZAM I MAKROEKONOMSKI MENADŽMENT Kristijan Ristić, Žarko Ristić	117
UPRAVLJANJE POSLOVNIM RIZICIMA Šefik Smlatić.....	129

FORMIRANJE REGIONALNOG TRŽIŠTA KAPITALA ZAPADNOG BALKANA - NUŽAN FAKTOR RAZVOJA REGIJE Seakif Omerčić.....	139
PRIMENA METODE STRATEGIJSKOG BILANSA KOD ANALIZE KAPITALNE STRUKTURE PREDUZEĆA Ivan Milojević, Slavko Vukša, Predrag Jovićević.....	149
CEFTA 2006 – PERFORMANCE AND PERSPECTIVE Dijana Grahovac, Biljana T. Baraković, Kristijan Ristić.....	157
RESTRUKTURIRANJE POSLOVNIH SUBJEKATA U BH UZ POMOĆ ALTMANOVE FORMULE Mirjana Stojanović – Trivanović, Ilija Šušić, Mihajlo Travar.....	169
ZNAČAJ KRIZNOG PLANA ZA PREVAZILAŽENJE KRIZE U PREDUZEĆIMA Valentina Duvnjak	189
VRHOVNE REVIZIJSKE INSTITUCIJE U FUNKCIJI UPRAVLJANJA JAVNIM SEKTOROM Milovan Bojić	203
STRANE DIREKTNE INVESTICIJE U BOSNI I HERCEGOVINI Srpko Kosorić	219
REZULTATI BUDŽETA LOKALNIH SAMOUPRAVA REPUBLIKE SRPSKE S OSVRTOM NA KONCEPT FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA Bojan Ćurić	233
EKONOMSKA POLITIKA REPUBLIKE SRPSKE Sanja Jakovljević, Radmila Čičković	249
STRUKTURISANJE JAVNO-PRIVATNOG PARTNERSTVA KROZ IDENTIFIKACIJU I ALOKACIJU RIZIKA Renata Čajić Kužet, Zoran Babić.....	265
KORPORATIVNO UPRAVLJANJE U PORODIČNIM KOMPANIJAMA U BIH Branko Kecman	279
UTICAJ EKONOMSKE GLOBALIZACIJE NA UVOĐENJE PRINCIPA PREDUZETNIŠTVA I NOVE EKONOMIJE U JAVNI SEKTOR REPUBLIKE SRPSKE Diana Šilić.....	287

CORPORATE GOVERNANCE AND CORPORATE GROWTH

Sinisa Čulić 297

KORPORATIVNO UPRAVLJANJE FAKTOR KRIZE I RAZVOJA

Mitar Bijelić, Zdravko Bijelić 305

OD MERKANTILIZMA DO NEOLIBERALIZMA – KRIZE
KAO NEMINOVNOST U ŽIVOTU KAPITALA

Boris N. Kršev 317

NOVI IZAZOVI ZA OPORAVAK PRIVREDE

Dijana Komosar 331

UTJECAJ EKONOMSKE KRIZE NA INDUSTRIJU OSIGURANJA U
REPUBLICI SRPSKOJ: PREPREKA ILI MOGUĆNOST ZA DALJI RAZVOJ

Slavko Vukić, Danijel Knežević 347

MENADŽMENT, MARKETING, TURIZAM I HOTELIJERSTVO

REGIONALNI RAZVOJ TURISTIČKIH DESTINACIJA KROZ
RAZVOJ GASTRONOMSKOG TURIZMA

Bojana Kalenjuk, Dragan Tešanović, Snježana Gagić 363

MOTIVACIJA ZAPOSLENIH KAO DETERMINANTA ORGANIZACIONOG
PONAŠANJA NA INDIVIDUALNOM NIVOU - MENADŽERSKI ALAT ZA
POVEĆANJE POSLOVNIH PERFORMANSI

Rifet Đogić 375

SISTEMSKI PRISTUP U PROVOĐENJU BRENDIRANJA
U REPUBLICI SRPSKOJ

Igor Dodig, Biljana Rađenović Kozić 389

KULTURNI TURIZAM KAO GENERATOR EKONOMSKOG RAZVOJA

Simonida Vilić, Tatjana Dujaković 403

THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON SUSTAINABLE GREEN
ECONOMY GROWTH IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Biljana T. Baraković, Dijana Grahovac 413

KULTURNI TURIZAM KAO FAKTOR ODRŽIVOG
RAZVOJA REPUBLIKE SRPSKE

Aleksandar Lugonja, Marija Knežević 423

POSLOVNOST I KULTURA ORGANIZACIJE	
Sladana Lolić	433
DRUŠTVENA ODGOVORNOST - KORAK NAPRIJED U RAZVOJU KOMPANIJA	
Elizabeta Stamevska	443
PROCENA POTREBA ZA UNAPREĐENJEM KOMPETENCIJA RUKOVODILACA U PREDUZEĆIMA U SRBIJI	
Dobrića Vujić, Jelena Dostanić	451
ANALIZA ULOGE UPRAVLJANJA KVALITETOM U UNAPREĐENJU KONKURENTSKE SPOSOBNOSTI DOMAĆIH PREDZEĆA	
Azra Suljić, Cariša Bešić, Doloris C. Bešić	463
ANALIZA ASPEKATA KREIRANJA NOVE ORGANIZACIJE U FUNKCIJI UNAPREĐENJA POSLOVANJA DOMAĆIH PREDUZEĆA	
Suljo Suljić, Cariša Bešić, Doloris C. Bešić	473
ODREĐENE SISTEMSKE MJERE ZA OTKLANJANJE UZROKA LOŠEG IMIDŽA BOSNE I HERCEGOVINE U SVIJETU	
Marijana Nikolić, Mladen Radivojević	483
PRIMJENA KONCEPTA DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA U BANKARSKOM SEKTORU BOSNE I HERCEGOVINE	
Samira Zelenbabić	495
UTICAJ GLOBALIZACIJE I TRGOVAČKE LIBERALIZACIJE NA KONKURENTNOST PROIZVOĐAČA VOĆA I POVRĆA U BiH	
Dalibor Dončić	507
MJERENJE ZADOVOLJSTVA ZAPOSLENIH I NJIHOVA PRODUKTIVNOST U PORODIČNOJ FIRMI	
Mirjana Milovanović	521
INSTITUCIONALIZACIJA KONTROLINGA U PREDUZEĆIMA U BOSNI I HERCEGOVINI – ZNAČAJ I DOPRINOS POSLOVANJU	
Slavko Simić, Branislav M. Mašić. Sandra B. Nešić	529
ZNAČAJ TURISTIČKOG SEKTORA ZA RAZVOJ BiH SA OSVRTOM NA PLANINSKI TURIZAM	
Ružica Đervida, Adriana Radosavac, Duško Jovanović	543

ZNAČAJ TURISTIČKOG SEKTORA ZA RAZVOJ BiH SA OSVRTOM NA PLANINSKI TURIZAM

Ružica Đervida¹, Adriana Radosavac², Duško Jovanović³

¹ Ružica Đervida, ATV Banjaluka, ruzica.djervida@gmail.com

² dr Adriana Radosavac, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad Srbija, adrianaradosavac@gmail.com

³ dr Duško Jovanović, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Kragujevac, Srbija,
dule.jovanovic.kg@gmail.com

APSTRAKT

Bosna i Hercegovina (BiH) spada u grupu zemalja sa značajnim prirodnim potencijalima za turistički razvoj u posljednjih nekoliko godina. Više od 80 % teritorije predstavlja dobru podlogu za održivi razvoj turizma, posebno planinskog turizma. Intenzivan razvoj ruralnog turizma dovodi do aktiviranja ruralnih područja u turističke svrhe, što dovodi do smanjenja stepena nezaposlenosti, sve manjeg odlaska stanovništva sa sela u grad, povećanje prihoda od usluga.

Svjetska turistička organizacija je svrstala BiH u zemlju za koju se predviđa najbrži rast broja turista od 20 % u predstojećem periodu do 2020. godine. [1]

U 2012. godini u Bosni i Hercegovini registrovan je dolazak 747.827 turista, od 9% povećanja, 1.645.521 noćenja, što predstavlja porast od 9,4%. Olimpijske planine (Jahorina, Bjelašnica, Vlašić, Igman) su resursna osnova za razvoj planinskog turizma i sportske rekreacije.

Budući pravci razvoja se ogledaju u što većoj gostoprivivnosti sa raznolikim sadržajima i ponudama, sve značajnijem investicionom ulaganju u turizam, kao i podizanju konkuretnosti.

Ključne riječi: *resursne osnove, održivi razvoj, planinski turizam, turističke ponude*

ABSTRACT

Bosnia and Herzegovina (BiH) belongs to the group of countries with significant natural potential for tourism development in recent years. More than 80% of the territory represents a good foundation for the sustainable development of tourism, especially mountain tourism. The intensive development of rural tourism leads to activation of rural areas for tourism purposes, which leads to a decrease in the unemployment rate, the decreasing population going from village to city, increasing income from services.

The World Tourism Organization has placed Bosnia-Herzegovina in the country that foresees the fastest growth in the number of tourists by 20% between now and 2020. [1]

In 2012, Bosnia and Herzegovina, registered the arrival of 747,827 tourists, a 9% increase, 1,645,521 overnight stays, an increase of 9.4%. Olympic Mountains (Jahorina,

Bjelasnica, Vlasica, Igman,) are resource base for the development of mountain tourism and sport recreation.

Future developments are reflected in the greater hospitality with a variety of amenities and offerings, all significant investments in tourism, as well as raising competitiveness.

Keywords: resource base, sustainable development, mountain tourism, travel deals

UVOD

Turističko geografski položaj BiH

BiH predstavlja veoma zanimljivu turističku destinaciju na osnovu svog geografskog položaja, prirodnih ljepota sa kojima raspolaže, kulturno istorijskih vrijednosti i povoljnih klimatskih uslova. Prema svom geografskom položaju nalazi na granici između dva velika klimatska pojasa na zapadnom dijelu Balkanskog poluostrva i proteže se na površini od 51.209,2 km², od čega kopno obuhvata 51.197 km², a more 12,2 km². Osnovne turističko geografske regije i turistički centri u BiH su: Sjeverna Bosna koja obuhvata prostor Bosanske posavine, 70 km južno od Save se pruža granica peripanonske Bosne, a na istoku sa granicom rijeke Drine (Bosansko podrinje), na zapadnom dijelu sa zapadnom granicom Bosanskog pounjak. Površina sjeverne Bosne iznosi 21 622 km², sa gustom naseljenosti od 104 stanovnika na km² i ukupnim brojem stanovnika od 2.300 000. To je ravničarski prostor sa brežuljkastim i brdovitim zemljištem, gdje planine ne prelaze visine od 1000 m.

Srednja Bosna je prostor između regije peripanonske Bosne i regije visokog krša na jugu sa istaknutim planinama Manjača, Čemernica, Vlašić, Konjuh i Javor. Površina srednje Bosne je 12 920 km² sa gustom naseljenosti od 97 stanovnika na km² i 1.240 000 stanovnika.

Regija Bosansko hercegovačkog krša leži između peripanonske i Srednjobosanske regije sa površinom od 11 842 km² u kojoj živi 325 000 stanovnika sa gustom naseljenosti od 27 stanovnika po km². Mediteranska Hercegovina sa površinom od 5.399 km² i gustom naseljenosti od 54,8 % stanovnika po km².

Reljef Bosne i Hercegovine je pretežno brežuljkast i planinski, a samo 8% površine države nalazi se ispod 150 metara nadmorske visine.

Najveći dio Bosne i Hercegovine hidrografski pripada crnomorskom slivu, odnosno porečju rijeke Save. Manji hercegovački prostor odvodnjava se prema Jadranskom moru, a najveća rijeka Neretva je i najveća pritoka Jadranskog mora. U Hercegovini se nalazi najveća ponornica Trebišnjica, koja većinu voda dobija iz krajeva koji se ubrajaju u padavinama najbogatije krajeve Evrope. Bosna i Hercegovina nema većih prirodnih jezera, a najpoznatija su Plivska jezera kod Jajca, Blidinje i Boračko jezero.

Klima je pretežno kontinentalna, na jugu mediteranska. Susret mediteranske i kontinentalne klime daje poseban mozaik različitih klimatskih tipova na veoma malom prostoru.

U kontinentalnom dijelu zemlje klima je slična klimi centralne Evrope – topla ljeta, prohladna proljeća i jeseni, te hladne zime s obilnim snježnim padavinama. Planine stvaraju svoju klimu koja se javlja iznad 1700 metara nadmorske visine na planinskim terenima visokih Dinarida. Zime su hladne i traju duže od šest mjeseci, sa temperaturama znatno ispod nule.[2]

Na geografski malom prostoru, kao rijetko gdje u Evropi, egzistira više razvojnih endemskih centara, u kojima se i danas odvijaju procesi nastajanja novih vrsta. Posebnu specifičnost predstavljaju brojni kanjoni i klisure rijeka (kanjoni Une, Neretve, Drine, kanjoni i klisure pritoka u izvorišnom dijelu i gornjem toku Bosne).

BiH ima određene prirodne prednosti u odnosu na razvijene turističke zemlje Evrope poput Njemačke, Danske, Holandije, Belgije, Francuske, Italije, V. Britanije. Najznačajnije od ovih prednosti su:

- Prekrasni i očuvani tokovi rijeka: Una, Sana, Vrbas, Drina, Neretva, Pliva, Ugar, Buna, Fojnica, Krivaja, ali je slabost što su ove prednosti i destinacije Evrope i dalje nepoznate, treba ih promovisati i napraviti turističku ponudu istih,
- Veoma raznovrsni i ljekoviti banjanski izvori i banje: Mlječanica, Laktaši, Slatina, Kulaši, Vrućica, Srpske toplice, Dvorovi, Ilidža, Guber, Kiseljak i druge,
- Popularna planinska izletišta i odmarališta sa zimskim turizmom, koji se može porediti sa svjetskim: Jahorina, Sutjeska, Vlašić, Kozara, Ozren, Gorica i druge,
- Staništa i odmorista ptica selica: barski kompleks Hutovo blato, Bardača,
- Manastiri i svetišta svih vjera i naroda, od koji je samo Medjugorje valjano promovisano i posjećeno turistima iz čitavog svijeta,
- Gradovi koji su poznati po muzejima, tvrđavama, spomenicima, vjerskim objektima i sl. Doboj, Sarajevo, Banjaluka, Mostar, Travnik, Foča, Jajce, Trebinje i drugi,
- Nove destinacije koje mogu biti atrakcija i turistički bum: Titova pećina u Bugojnu koja predstavlja pravi podzemni grad, Piramide kod Visokog, podzemni aerodrom kod Bihaća, svetište u Medjugorju i sl.
- Blizina Jadranske obale i njenih odmarališta, iz kojih može da se organizuje izletnički turizam, jer je obala Hrvatske i Crne Gore blizu. [3]

Slika1. Geografska karta BiH

Značaj turističkog sektora za ekonomski razvoj BiH

Unazad nekoliko godina turizam je zabilježio stopu rasta turističke tražnje od 52 %. [4] Prema WTO, budućnost razvoja turizma u BiH zasniva se, na jedinstvenoj resursnoj osnovi. Potencijali za turističku valorizaciju prirodnih resursa su izuzetno vrijedni budući da Bosna i Hercegovina ima raznovrsne prirodne resurse, izvanredne ljepote.

Ruralna područja predstavljaju dobru podlogu za održivi razvoj turizma uz pomoć prirodnih resursa sa kojima BiH raspolaže (klima, vode-termalne, mineralne, kulturno historijski potencijali, ljudski resursi-kadrovi). Prema procjenama Centralne banke Bosne i Hercegovine, Svjetskog ekonomskog foruma (World Economic Forum) i Svjetske turističke organizacije (UNWTO-World Tourism Organization), BiH ostvaruje prihode od turizma približno 420 miliona evra, dok domaći turizam učestvuje u prihodima turizma BiH sa približno 37,5%. Svjetska turistička organizacija je svrstala BiH u zemlje za koje se predviđa najbrži rast u predstojećem periodu. Ona će biti 3. zemlja na svijetu, po pitanju rasta turizma, do 2020. godine. Ovim optimističkim predviđanjima svakako je doprinio i podatak da se BiH nalazila na 35. mestu od 125 zemalja na listi zemalja sa najbržim rastom od 1995-2005. godine.

U 2013.godini u periodu januar - april turisti su ostvarili 205.737 posjeta, što je više za 9,3% u odnosu na isti period 2012.godine. od 747 827 posjeta, što je više za 2,2 % u odnosu na novembar 2011.godine.

Tabela 1 : Dolasci domaćih i stranih turista za 2011, 2012, i 2013. godinu

2011.god.		2012.god.		2013.god.	
Domaći dolasci	Strani dolasci	Domaći dolasci	Strani dolasci	Domaći dolasci	Strani dolasci
294 203	391 945	309 242	438 585	805 539	116 198
680 148		747 827		205 737	

izvor: Agencija za Statistiku BiH

Prema podacima iz Federalne statistike broj turista koji su posjetili BiH u 2014. god. za period mart iznosio je 32.466 turista što je za 8,7 % manje u odnosu na isti mjesec 2013. godine. Ukupan broj noćenja turista u mjesecu martu iznosio je 58.767, što je više za 49 % u odnosu na broj noćenja prošle godine istog mjeseca.

Učešće domaćih turista u broju noćenja iznosio je 36,4 %, a stranih 63,3%.

U strukturi noćenja stranih turista najviše noćenja su ostvarili turisti iz Hrvatske (22,3%), Srbije (7,1%), Slovenije (6,5%), Turske (6,4%), Italije (5,8%), Što ukupno iznosi 48,1 %.

Turisti iz ostalih zemalja ostvarili su 51,9 % noćenja. Vremenske nepogode, jake kiše i poplave su se takođe negativno odrazile na turističku sezonu u BiH, što je rezultiralo da se prepolovi broj najavljenih gostiju.

Što se tiče Republike Srpske od ukupnog broja 28.693 domaćih turista, ostvarilo je 57.621 noćenje, a posjete stranih turista 21.696, ostvarilo je 63.140 broj noćenja. Prema podacima od strane Turističkog saveza najveći broj noćenja ostvaren je u banjama od oko 38.124 (banja Vrućica, Slatina).

Učešće sektora turizma u BDP je 2,47%, što je daleko manje u odnosu na učešće turizma na svjetskom nivou (9,4%). [5]

Sektor turizma u BiH je još uvijek u ranoj fazi razvoja, prema podacima koji prikazuju njegov udio u BDP-u i zapošljavanju, broja turističkih dolazaka i noćenja. Postoji i nekoliko prepreka za razvoj turizma koje se odnose na nerazvijenu saobraćajnu infrastrukturu, nepovoljnu poresku politiku, nepoštovanje zakonske regulative, nedovoljna primjena informacionih tehnologija i tehničkog znanja. [6]

Prihodi od turizma daju veliki doprinos bosanskohercegovačkoj ekonomiji. Kao rezultat toga, Bosna i Hercegovina sada ima snažniji godišnji rast dolazaka turista i brze širenje usluga u ovom sektoru. Vlasti BiH su ocjenile kako je razvoj turizma od velikog interesa za ukupni privredni razvoj i odlučne su da poduzmu određene aktivnosti i mjere za poboljšanje stanja u turizmu, odnosno stvaranju uslova za razvoj ove oblasti uz jaču finansijsku podršku preko raznih inostranih i domaćih podsticaja za budući razvoj.

U politikama ekonomskog razvoja u BiH turizam ima značajno mjesto kao faktor razvoja i restrukturiranja povezanih delatnosti.

Na razvoj turizma u BiH četiri grupe faktora imaju ključan uticaj:

1. faktori okoline: globalne, evropske i regionalne okoline,
2. tržišni faktori u zemlji i ciljnim tržištima,
3. preduzetnički faktori i njihove snage i motivacije za djelovanje u sektoru turizma i
4. vlada-država, koja treba da stvori pozitivan ambijent i osigura javne resurse za razvoj turizma.

Važno je imati u vidu činjenicu da pomenuti faktori razvoja turizma moraju djelovati istovremeno i sinhronizovano, kako bi se ostvarilo unapređenje turizma u BiH. Jedino na taj način, integrisanim aktivnostima se stvaraju neophodni (pred) uslovi za profitabilno djelovanje turističkog sektora i uspješno turističko pozicioniranje države.

Turizam i posebni oblici turizma u BiH sa osvrtom na planinski turizam

Turizam kao važna privredna grana razvoja ruralnih prostora i važan ekonomski, socijalni i ekološki faktor razvoja okruženja stalno se razvija. Ruralne turističke destinacije se mogu definisati kao područja koja turisti posjećuju u kojima je primarni motiv uživanje u raznovrsnim ambijentima sa raznovrsnim aktivnostima. Različiti turistički potencijali utiču na stvaranje specifičnih pojedinih

destinacija, što utiče i na mogućnost razvoja pojedinih oblika turizma. Nastaju i novi oblici turizma prema potrebama i željama stanovništva. Oblici turizma koji su povezani sa ruralnim prostorom su: održivi turizam, zeleni turizam, etno, seoski, banjski, planinski turizam, lovni turizam, kulturni turizam, religiozni, sportski, vinski, gastronomski turizam. Turizam ispred kojeg stoje prefiksi kao npr. eko, zeleni, lovni služe da ukažu na kvalitetne razlike u odnosu na masovni turizam.[7]

Planinski turizam u BiH i Republici Srpskoj se može pohvaliti prekrasnim planinama, od kojih su neke već poznati ski centri (kao što je olimpijska planina Bjelašnica, Jahorina, Vlačić, Igman, Trebević, Kozara).

Izvanredna konfiguracija terena, obilje snijega, pogodna klima, staze za sve discipline i blage padine, čine planine veoma primamljivim turističkim destinacijama (interesantni centri planinskog turizma koji rade tokom cijele godine a ne samo u toku zimske sezone- Vlašić).

Turizam na planini obuhvata šitoku lepezu aktivnosti za ljubitelje (alpiniste, skijaše, planinarenje) kojima je ista zajednička ljubav prema prirodi i planini i provođenje vremena na svežem vazduhu.

Ekspanzija planinskog turizma je krenula još za vrijeme Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu 1984. godine. Takozvana planinska ljepotica *Vlašić* je imala status sportskog centra na kojoj su učestvovali takmičari iz 10 evropskih zemalja, SAD-a i Japana. Pored srebrene pahuljice-Vlašić, srednju bosnu obiluje i planinski masiv Vranice u kojem leži magično Prokoško jezero sa više manjih skijališta (Zabrđe, Busovačke staje, Rostovo). Najljepša i najpoznatija je Olimpijska planina *Jahorina* pripada Dinarskom planinskom sistemu sa najvišim vrhom-Ogorjelica (1.916 m nadmorske visine) sa izvanrednom konfiguracijom terena, obiljem kvalitetnog snijega u zimskom period do 3 m, 20 km stazom za alpske discipline i blagim padinama-Rajska dolina. U ljetnom periodu je prekrivena gustom zelenom travom i borovnicama. Planinski turizam u BiH je zastupljen svih 365 dana u godini jer domaćim i stranim turistima nude razne pogodnosti u toku ljetne i zimske sezone. Takođe na srednjobosanskim planinama postoji mogućnost za bavljenjem drugih vrsta sportova kao što su brdski biciklizam, paraglajding, ljetni sportovi kao što su šetnja, vožnje biciklima, igrališta za tenis, fudbal, košarku i dr. sportovi.

"Krajiška ljepotica" planina *Kozara* i nacionalni park Kozara, je smještena u sjeverozapadnom dijelu BiH, sa najvišim vrhom- Lisina (978 m), dinamičnog reljefa čiji vrhovi ne prelaze preko 1000 m nadmorske visine. Definiše se kao vazдушna banja, jedinstvena u Evropi po brzini regeneracije crvenih krvnih zrnaca, planinskim izvorima, rijekama, lovištima, vodopadima i vidikovcima sa kojih se vidi teritorija Gradiške, Prijedora, Bosanske Dubice, koji joj daju poseban kvalitet. Na planini je umjereno kontinentalna klima sa velikim brojem sunčanih dana. Izdvaja se kao najinteresantije područje planinskog dijela BiH.

Planina Kozara predstavlja veliki turistički potencijal Republike Srpske, kao vazдушna banja koja ima idealne prirodne uslove za razvoj banjskog turizma, sportsko-rekreativnog turizma, seoskog i vikend turizma, tj., sa turističkim ponudama za sva četiri godišnja doba.

Na teritoriji opštine nalazi se takođe banjsko-rehabilitaciono lječilište danas registrovano kao bolnica-banja Mlječanica. Zahvaljujući svom izvoru mineralne vode banja Mlječanica obezbjeđuje rehabilitaciju, fizikalnu terapiju, ugodan odmor i oporavak. Pošto infrastrukturni kapaciteti nisu dovoljni, neophodna je i podrška od strane Ministarstva turizma RS kao podrška razvoju sportsko-zdravstvenog i zimskog turizma. Obezbeđena su i određena sredstva za razvoj nacionalnih parkova kako Kozare tako i nacionalnog parka Sutjeske. Saradnja nacionalnih parkova Kozara i Sutjeska u Republici Srpskoj treba da doprinese njihovom boljem pozicioniranju na tržištu i povećanju broja dolazaka stranih turista. Prema podacima turističkog saveza RS posjete nacionalnom parku Sutjeska u prvoj polovini 2014.godine su povećane (3.500 noćenja i 5.200 dolazaka) što ukazuje na veći broj dolazaka i noćenja u odnosu na

prethodnu godinu (2.000 noćenja i 3.500 dolazaka), što je rezultat većeg angažovanja u izgradnju infrastrukture i markentiške promocije.

Planina *Borja*, planinska ljepotica Srpske, pruža idealne uslove za odmor, rekreaciju, nordijsko skijanje, šetanje i pješaćenje.

Pored planinskog turizma u BiH koji važi za najveći turistički potencijal, takođe i za banjski možemo zaključiti da BiH ima izvrsnu ponudu koja nimalo ne zaostaje za ostalim evropskim destinacijama istog tipa.

Važno je istaknuti da se turizam zasniva na gostoprimstvu i gostoljubivosti. Gostoprimstvo je odnos između gosta i domaćina ili praksa da domaćini budu gostoljubivi. Konkretno, to podrazumijeva prijem i zabavu gostiju, posjetilaca ili stranca, ali poštivanje nekih kodeksa i konvencija. Gostoljubivost uključuje i pružanje gostima željenih usluga, atrakcije specijalnih događaja, kao i druge usluge za turiste. Za stanovništvo BiH je neophodna edukacija iz područja gostoprimstva i podizanja svijesti o značaju gostoprimstva u svim oblicima turizma. [8]

ZAKLJUČAK

U BiH je neophodno izvršiti restrukturiranje postojećeg turističkog sistema i raditi na razvijanju i unapređivanju održivog turizma, za koje postoje komparativne prednosti, koje mogu da se pretvore u konkurentske i da se BiH kao i Republika Srpska pozicioniraju kao prepoznatljive turističke destinacije za područje evropskog turističkog tržišta. Prirodni potencijali na teritoriji BiH su nedovoljno iskorišćeni, a ulaganja u turizam su minimalna, ali se ipak ostvaruje snažniji rast u odnosu na druge privredne grane.

Prema procjenama Svjetske turističke organizacije (UNWTO) očekuje se da aktivnosti putovanja i turizma u BiH imaju realan godišnji rast (5,2%) za naredni period od 2006-2015. godine.

Uspjeh razvoja turizma je usko povezan sa stanjem zemlje, zavisi od njene političke i ekonomske stabilnosti, kvaliteta prometne infrastrukture i informatičkih usluga. Ako se pođe od pretpostavke da je turizam u BiH veoma profitabilan, njeni stanovnici bi trebali da gaje turizam na primjeru drugih razvijenih turističkih zemalja, kako bi našu zemlju pretvorili u turističku. Takođe, BiH predstavlja zanimljivu turističku destinaciju planinskog turizma sa zdravstvenim turizmom, gdje strane agencije dobijaju sve više želju da svoje klijente dovedu na ove prostore. Ovu prednost treba iskoristiti i raditi na strateški osmišljenom planu promocije turizma BiH, na boljoj informisanosti šire javnosti o atraktivnosti ove destinacije.

CONCLUSION

In Bosnia, it is necessary to restructure the existing tourist system and work on the development and promotion of sustainable tourism, for which there are comparative advantages that can be converted into a competitive and that B&H and the Republic of Serbian position themselves as a distinctive tourist destination in the area of European tourism market. Natural resources in the territory of BiH are not sufficiently utilized, and investments in tourism are minimal, but still achieved stronger growth compared to other industries.

According to estimates of the World Tourism Organization (UNWTO) it is expected for the activities of travel and tourism in B&H to have realistic Annual growth (5.2%) for the period from 2006-2015.

The success of tourism development is closely connected with the state of the country, depends on its political and economic stability, the quality of transport infrastructure and IT services. If we start from the assumption that tourism in BiH is very profitable, the people of B&H should grow tourism on the example of other developed tourism countries, so that our country can also be a tourism country. Also, B&H is an interesting tourist destination of mountain tourism with medical tourism, where foreign agency have more wishes to bring their clients to this parts. This advantage should be used to work on a strategic plan designed to promote tourism in B&H, at better informing the public about the attractiveness of the destination.

LITERATURA

- [1] http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf
- [2] Radosavac, A., Premović, J., Miličević, Z., (2013): Opportunities for Tourism Development in Bosnia and Herzegovina, International May Conference on Strategic Management, Proceedings, Bor 24-26 May, page 804
- [3] Grupa autora: Sistem podrške razvoju turizma u Federaciji Bosne i Hercegovine, Ekonomski institut Sarajevo, 2009, Sarajevo.
- [4] Todorović M., Bjeljac Ž., (2007): Basics of tourism development in Serbia, Bulletin of the Serbian Geographical Society, notebook LXXXVII-br.1, str.135-148.
- [5] Svjetska turistička organizacija 2010., Izvozna strategija za sektor turizma, www.bhepa.ba
- [6] Izvozna strategija za sektor turizma, www.bhepa.ba,
- [7] Morgan P., (1999): Tourism promotion and power: creating imagines, creating, Identities, J.Wiley
- [8] Radosavac, A., Jašić, M., Premović, J.,(2013): Rural Tourism and food production in Bosnia and Herzegovina, Book of Proceedings, Jahorina, Fourth International Scientific Symposium Agrosym 2013, 03. – 06. Octobar, page 1385-1391.
- [9] Strategija razvoja turizma u F BiH za period 2008-2018. godina http://www.mvteo.gov.ba/linkovi/Linkovi_29102013/3.%20Uloga%20turizma%20u%20BiH.pdf pristupljeno 09.09.2014.
- [10] www.e-turizam.ba
- [11] www.komora.ba
- [12] www.turizam-plus.ba
- [13] www.sdnt.byethost6.com